

Академична комуникация в интернет: уебавтор, уебредактор и уебчитател

Абстракт:

Тази статия представлява опит да бъдат представени понятията *уебавтор* и *уебчитател*; какъв е техният обем и какво е словоборазуването. Търсят се отговори на следните въпроси: дали има основания да се говори за *уебредактор* или *онлайн редактор* в научни електронни списания и какви са разликите в сравнение с авторите, читателите и редакторите на научни списания, които се издават и отпечатват на хартия. Поставен е акцент и върху извеждане на някои особености на академичната комуникация в интернет.

Ключови думи: интернет, уебавтор, уебчитател, академична комуникация, електронно научно списание, мултимодалност

Ivanka Mavrodiieva

Academic Communication on the Internet: Web-author, Web-editor and Web-reader

Abstract: This article is an attempt to present the notions *web-author* and *web-reader*; the scope of these notions and the derivation. We ask the answers of the following questions: if there is a reason to introduce the following notions: *web-editor* and *online editor* of the scientific electronic journals and what are the differences in comparison with the authors and editors of the print scientific journals. The focus of the research is on the determination of some specific features of the academic communication on the Internet.

Key words: internet, web-author, web-reader, academic communication, scientific e-journal, multimodality.

Когато говорим за комуникацията в глобалната мрежа, през годините постепенно се въвеждат нови термини, някои от тях все още не са формализирани, други постепенно се утвърждават, като се включват в речници, енциклопедии, учебни програми и учебници. За необходимостта от изясняване на терминологията говори и Ренета Божанкова в статията „Литературата” 2.0”, изразявайки мнение, че е налице „един метанаучен проблем – терминологична пъстрота, резултат и от моделиралата ни постмодернистична и изповядвана идея за многоистинността” [1].

Представените по-долу мнения на различни автори също показват развитието на термините и обогатяването на терминологичния апарат. В края на 20. век и в началото на 21. век онези, които сърфират в глобалната мрежа, са наречени юзери, посетители и потребители. Използват се и други термини, например Александър Кьосев въвежда термина *електронни номади* [2]; Ивайло Дичев използва термина *интернавти* [3]. Когато обаче става въпрос за блогове и уеб 2.0 Теодора Попеску има предпочитания към термина *интерактанти*, т.е. взаимодействащи лица в Мрежата [4]. Даяна Облинджър и Джеймс Облинджър говорят за нар. *нет* или *мрежова генерация* (Net generation) [5]. Джеймс Запен използва термините *уебмедия* и *уебавтор*, като поставя акцент върху това, че този тип автор избира темите, аргументите, последователността и думите, а на читателя предстои изборът [6].

Погледнато хронологично, при Web 1.0 бързо нараства уеббазирана информация, интернет започва да наподобява електронна библиотека. Някои текстове, които са писани преди това, се публикуват в сайтове и портали, като в тях не се правят допълнителни редакции. Някои от статиите и книгите, публикувани в интернет, са писани от автори, които прилагат стандарти и модели, утвърдени в академичното писане и науката десетилетията преди тях. Те са автори, чиито публикации са представени като уеббазирана информация, но все още няма основания да се говори, че те са уебавтори, тъй като повечето не следват, нито създават нови стандарти и модели. Същевременно потребителят в интернет, посетителят на сайтове и портали в глобалната мрежа, сърфирайки, формира постепенно умения и навици за различен тип четене. Т.е. уебчитателите се увеличават много бързо, те ползват предимствата на интернет и откриват, че седейки пред своя компютър, откриват част от необходимите публикации, за да напишат доклад, статия, реферат, рецензия, анотация. Всеки, който е с достъп до интернет, има възможност да поръча книга от електронни книжарници. Уебчитателят до известна степен работи самостоятелно, като комбинира информация от интернет с тази от институции, които са ангажирани с обмен на информация. Така не само в процеса на четенето и писането на научни текстове, но и при академичната комуникация студенти, преподаватели и учени съчетават предимствата на електронните ресурси и на печатните издания.

С развитието на технологиите и интернет някои от научните текстове стават по-кратки, освен това настъпват промени в структурирането им. Някои автори създават статии, които включват не само текст, но и илюстративен и визуализиращ материал. Други, осмисляйки променените нагласи за комуникация във виртуална среда, постепенно

променят стила на писане, използват по-кратки изречения. Вероятно те осъзнават, че е важно да не затрудняват читателя при прочита, да улеснят възприемането на информацията от монитора. Тук се позоваваме на Гюнтер Крес, който в книгата си „Literacy in New Media Age” въвежда нови термини, в частност мултимодалност, мултимодална комуникация, мултимодален текст, нова визуална грамотност, трансформация от текста към екрана и други [7]. Ние изказваме съгласие с неговата позиция, а именно, че в ерата на екрана и мултимодалността неизменно настъпват някои фундаментални промени като форми и функции и писането също е повлияно от това.

Постепенно започват да се създават хипертектове, като те се различават от тези в традиционните книги, от публикациите на хартиен носител. За новостите и особеностите на тези текстове говори и Ренета Божанкова, констатирайки, че „Хипертекстовите структури са фасетъчни, интерактивни, често имат много автори, чиято позиция не е стриктно отделена от тази на читателите” [8].

Георги Лозанов смята, че „заварената комуникативна ос „изпращач-получател” с доминираща роля на изпращача (той определя полетата и репертоара на комуникацията) се е усукала и получателят взема реванш...” [9]. Подобна позиция представя Ивайло Дичев в публикацията „Виртуалните граждани. На купон с МРЗ”, изучавайки промените във виртуалната комуникация: „Комуникация с един адресант и един адресат на информацията (които могат да са групи, могат да разменят периодично местата си като в случая на телефона) е опосредена на ново ниво: сега самата информация се превръща във виртуален *свят*, в който влизат и излизат безкраен брой нейни адресанти и адресати [10].

Даяна Облинджър и Джеймс Облинджър стигат до заключението, че т. нар. мрежова или нет генерация (Net generation) предпочита работа в екип; че студентите се чувстват по-комфортно с визуалното в сравнение с текстовете. Авторите допълват, че много от студентите са готови да бъдат въввлечени в съвместни (общностни) дейности и приемат, че те са различни при използване на научните постижения и технологиите; както е че имат опит и в социалните мрежи [11].

Става видно, че е налице терминологично разнообразие, като за използването на всеки термин учените имат своите основания, дори когато тези термини или терминологични словосъчетания са метафори и все още не са утвърдени, формализирани или създадени според езиковите норми и словообразуването. Същевременно авторите се стремят да

назоват явления, процеси, дейности, които се случват и в търсенията си те обогатяват терминологията.

Уебавтор – уебрайтър

Въз основа на наблюдение върху електронни научни списания в България и академични богове, могат да бъдат направени следните изводи. При блоговете е възможна асинхронната и синхронната компютърно опосредствана комуникация, която се извършват паралелно или почти едновременно от ползващите компютри и интернет. Един блогър като уебавтор може да пише постове, в това време да участва в чат разговор, да изпраща и да чете получени електронни писма, да слуша и/или гледа клип от youtube, например. Изборът е на уебавтора (който е едновременно и интернет потребител) кога да преустанови слушането или гледането, писането или редактирането. Той решава дали да бъде част от виртуалната аудитория, която е разпръсната в кибер пространството по същото време, в което и той е в глобалната мрежа.

При автора на статии за електронни научни списания протича асинхронна компютърно опосредствана комуникация; както и опосредстваща комуникация, т.е. обратната връзка минава през редакторите, когато следва да се даде отговор на въпрос или на коментар на уебчитател. Представителят на академична общност като уебавтор обаче получава коментари и мнения, които могат да бъдат поствани почти веднага след публикуването на статията. Понякога тези коментари изпреварват рецензии и отзиви от авторитетни списания и критици, например. Може да се предположи, че уебавторът на научни статии в електронни списания има нагласата да възприема критиките и да се саморазвива, да се измерва с другите уебавтори и да покрива стандарти или да задава такива. Той може да види колко посетители са прочели неговата статия, да проследи цитирания в други електронни публикации.

Обобщавайки, може да се каже, че създаването на текстове от различни жанрове, които се публикуват в Мрежата, предполага осмисляне от авторите какво е хипертекст, по какво той се различава от този в традиционните книги, списания, дали е необходимо обучение или самоусъвършенстване, формиране на нови навици.

Компетентността по повод създаването на такива текстове е важен етап от формирането на уебавтора, като тя включва и знания за общото и новото. Различията в типа писане са проучвани от някои изследователи. Например Ренета Божанкова уточнява, че „Сравнен с книгата, хипертекстът е пластичен, динамичен, с променящи се граници и размери. При него е анулиран принципът за завършеност и

неприкосновеност на текста, който пулсира между потенциалност и осъщественост, който е в постоянна готовност за реорганизация на фрагментите-лексии, които го изграждат [12].

Какво се случва с уебавтора при Web 2.0? Мултимедията, новите технологии не изместват и не заместват изцяло и не елиминират въздействието на вербалните елементи, на словото. Обаче се наблюдава преосмисляне на средствата за създаване на постове. Едновременно с текста се включват изображения – снимки, схеми, диаграми, видеоклипове. Има и преосмисляне на въздействието на вербалните кодове и на написаното слово, например когато се използват различни цветове и шрифтове. Уебавторът мисли не само за текста, не само за съдържанието, но и за цялостната композиция, която като дизайн включва и текст, и визуални знаци. Някои от статиите като краен резултат са комплексен резултат от вербални и визуална средства, а при включване на видеоклипове – на невербални. Тогава възниква въпросът: **дали уебавторът е само уебрайтър**, т.е. пишещ текстове за публикуване в Мрежата? Мнението на автора на тази статия е, че уебавторът трябва да има умения за писане, той е уебрайтър, но същевременно притежава и други умения и знания. Пламен Павлов в книгата “Online Журналистика” представя някои от особеностите на уебписането, които могат да бъдат взети предвид и при писане на статии за електронни списание, например по-кратки изречения, по-кратки параграфи, една тема във всяка отделна част, включване на хиперлинкове в текстовете, на повече визуални елементи, създаване на интересни, четивни и информативни заглавия, които да привличат читателя, акуратни описания, ключови думи, тагове и други [13]. И накрая на тази част накратко ще бъде упоменато, че уебдизайнер е термин, който се отнася до специалистите, които се занимават със създаване и поддържане на сайтове, докато в уебавтор се влага и смисълът на владене на знания и на умения как да използва специализирани програми и платформи.

Уебчитател

Нека по-надолу накратко се спрем, първо на това какви термини се използват при назоваване на тези потребители и посетители на интернет, които четат информация и второ, какви промени настъпват в процеса на четене на материали, публикувани в сайтове, портали, блогове и възприемани от монитори, дисплеи, таблети. Милена Цветкова използва термина „*електронни читатели*” [14]. Пламен Павлов използва термина „*уебрийдър*” в опитите да се постигне назоваване на тези, които четат публикувани в мрежата материали, основавайки се на вече навлезлия термин

„уебрайтинг“ и „уебрайтър“ [15]. Осъзнавайки трудностите при въвеждане и утвърждаване на нови понятия, ние ще използваме термина „*уебчитател*“, който е създаден при съчетаване на дума от английски и дума на български език, без претенциите да е общоприет. Този термин служи за назоваване на читателите на сайтове и блогове, като не покрива обема на понятието електронен читател. Същевременно, според нас, може да се говори и за *уебслушател* и за *уебзрител*, съответно когато се слушат аудиозаписиⁱ или се гледат видеоклипове или визуални/видео презентацииⁱⁱ при използване на интернет и възможностите Web 2.0.

Промяната във възприемането на информация от посетителите на глобалната мрежа е проблем, който провокира изследователския интерес на учени от различни области и сам по себе си той е обширен и значим, като в статията ще бъдат маркирани само някои основни момента чрез представяне на позиции на автори, чиито изследователски интереси включват и тази проблематика.

Гюнтер Крес, въвеждайки категорията *мултимодалност*, говори за нов тип грамотност, която е *мултимодална*, както и за съвременната екранна грамотност, като тя предполага друг тип четене и възприемане на информацията от читателите [16].

Кен Бийти, Фаядна Хайланд, Падрейг Хайланд и Катрин Кели говорят за нови и различни начини на четене в т. нар. дигитална ера, като акцентират на е-книгите, на сайтовете; те представят необходимостта от формиране на нова *култура на четене* у студентите [17].

Милена Цветкова смята, че „...днес имаме загуба (обезсмисляне) на усвоен от стара културна практика („старото“ четене) сенсориум от знаци и вече наблюдаваме как по метода на декомпресията се реинкарнира хиперсензорността. А тя провокира *тотална промяна в чувствителността* на самия читател - полисензорен, полиглотичен, с политехническа култура“ [18].

Джейкъб Нилсън проучва новите типове възприемане и смята, че потребителят не чете текста дума по дума, а се фокусира върху това, което го привлича като съдържание, цветово оформление, графични изображения. Той допълва, че когато има линкове и хиперлинкове в текста, или е представена само част от текст с опция да бъде прочетен целия при кликане, уебчитателят първо прочита първия параграф или началото, като погледът се „плъзга“ по особен начин по монитора, т.е. говори се за особен тип „**F**“ четене на уебстраници [19].

Посетителите на мрежата вече са както читатели, така и зрители и слушатели на публикуваните материали. Оставайки в полето на четенето, е необходимо да се отбележи, че ползвателят на информация от глобалната мрежа се фокусира върху

същественото в текста, седейки пред монитора, а вече и срещу дисплея на мобилния телефон. Концентрацията на вниманието е върху важното, като прочитът на целия текст невинаги се реализира. Неговият поглед се плъзга надолу по екрана или се връща нагоре, отново при наличие на мотивация и готовност да се „обозре“ важното след бърза ориентация и евентуално след това да бъде прочетен, осмислен и възприет целия текст.

Става ясно, че терминът **уебчитател** вече се налага, когато става въпрос буквално за четене, но когато следва да се назове възприемането на информацията от екрана, тя не е само в текста. Това предполага откриване, създаване и утвърждаване на термин, който би бил уместен, за да се назове специфичният начин на възприемане на такъв тип информация.

Уебредактор или онлайн редактор

В търсене на отговори на въпросите дали има основания да се говори за уебредактор или онлайн редактор в научни електронни списания и какви са разлики от авторите, читатели и редактори на научни списания, които се издават на хартиен носител, се основаваме на позицията на Пол Стейпълтън говори за *интернет грамотност* (internet literacy) и за *електронна грамотност* (electronic literacy); той използва и термина *уебизточници* (web sources) [20]. Ренета Божанкова в статията „Литература 2.0“ използва термина *електронна научна публикация*” [21], По-често обаче се използва терминът електронни ресурси, който е с по-широк обем. Ние приемаме тези термини и смятаме, че редакторите в електронни издания и по-конкретно в научни електронни списания комбинират както умения за редактиране на текстове и в частност на научни текстове, така и знания за интернет, компетентности и умения за ползване на софтуерни програми и на електронни платформи. Редакторите в научните електронни списания са информирани за специфичните особености на Web 1.0 и Web 2.0, за това какво е хипертекст и какви са специфичните му особености при научни публикации. Част от тези редактори имат подготовка и знания, други чрез самоподготовка формират, развиват и усъвършенстват тези умения. Те търсят и намират отговори на въпроси, а и решения, свързани с начините на оформяне на текстовете, като осмислят разликите със списанията, които се отпечатват на хартия. От една страна, се следват установени и утвърдени структури, например публикациите в научни електронни списания също включват абстракт или резюме, ключови думи, основна част, заключение, библиография, приложения, както и представяне на автора. Електронните научни списания обаче позволяват и включване и не само на визуализиращи елементи, на

клипове, но и на хиперлинкове. Това, макар и казано с известна условност, прави публикациите „нестатични”, тъй като уебчитателят може да преустанови четенето на статията и да започне да чете информацията към линка, който отваря. Освен това повечето списания предоставят възможности за коментари, за изказване на мнения към статиите, налице е не просто обратна връзка във виртуална среда, но и интерактивност в тази специфична академична комуникацията в глобалната мрежа. Налице е и възможност за верифициране на информацията при лесен и бърз достъп до източниците, до електронните ресурси. Същевременно текстът имплицитно съдържа незавършеност, тъй като към имената на авторите или в други рубрики също може да има линкове към сайтове, портали, блогове, електронни библиотеки, социални медии и социални мрежи. Казаното до тук представя част от особеностите и предимствата на публикациите в научни електронни списания. Същевременно значим и актуален остава въпросът за създаване, приемане, утвърждаване и следване на стандарти за уебписане за научни електронни списания. Универсализацията е трудно постижима, тъй като редакционните колегии следват различни издателски политики, създават стандарти и критерии, които приемат при познаване на особеностите на комуникация в интернет (в частност Уеб 2.0) и на електронни научни статии. Някои научни списания предпочитат да публикуват в сайта публикации на pdf. формат, което има своите предимства, като текстът позволява следване на утвърдените начини на цитиране и оформяне; има завършеност; нагледност; яснота; индикира се броят на списанието и страниците и т.н. В други списания текстът се публикува така, че цитатите остават след основния текст и преди библиография, като предпочитанията са към последователно изброяване и номерирани и използване и на квадратни скоби. Тези текстове носят в голяма степен особеностите на флуидността и на мултимодалността, а редакторите (уеб или онлайн) осмислят това и следват утвърдените и възприети стандарти.

След това кратко представяне, възниква още един въпрос: как да се цитират електронни статии, публикувани в е-списания, които следват различни стандарти. Наблюденията показват, че при включване в библиографията на английски най-често се среща „*Retrieved on*”, “*online at*” или “*from http://www*”; а на български се срещат три варианта: поставяне на *датата на последния прочит в кръгли скоби*, както и изразите „*последно посещение на*” и „*достъпно на*”, като се изписва точната дата, при задължително изписване на линка.

Редакторите и работещите в библиотеки и в частност поддържащи електронни библиотеки са информирани за това как да включват публикации, които са от печатни

издания и списания, както ресурси и източници на pdf. или при използване на други платформи и възможности на интернет. Пред уебчитателите и потребителите, за посетителите на тези електронни библиотеки стои въпросът дали да включват в библиографията оригиналния източник, дали да се позовават само на електронния, или да комбинират и двата, следвайки принципите на академичната коректност.

Пред редакторите на електронни научни списания стои и въпросът за създаването и поддържането на тези списания, което предполага екип от специалисти, сред които и дизайнери на сайтове, или издателите да имат достатъчна компетентност, за да го поддържат сами. Тук от съществена важност е и въпросът за визията на списанието, за навигацията, за SEO, за архива, за достигането до електронната статия като ресурс в процеса на реализиране на академична комуникация. Опирайки се на методите, използвани от Ана Е. Нилсън при изследване на реторическите особености на корпоративния сайт [22], към сайта на електронното научно списание, приемаме, че началната, първата страница изпълняват функция на метакомуникация. Освен това според нас имиджът и визията също са от значение; там се представят рубриките на списанието, изискванията и стандартите, издателите и членовете на редакционната колегия, партньори, спонсори, други медии, линкове към сайтове, блогове, социални медии и социални мрежи и други.

И накрая, ако се фокусираме върху словообразуването на термините уебавтор, уебчитател, уебкомуникация, става видно, че те са съставени от две думи, първата от които е изписаната на кирилица 'уеб' от английската дума web, а втората е термин. Този принцип е валиден, ако бъдат използвани и термините уебзрител и уебслушател. Видно е, че е спазен е принципът на слятото писане; това е така и при термина уебредактор, докато при онлайн редактор двете дума съставят терминологично словосъчетание.

Заклучение

След краткия преглед на мнения става ясно, че протичат промени в създаването и писането на текстове, които са резултат от утвърждаващи се стандарти за уебписане в електронни научни списание. Освен това се спазват жанрови, езикови и стилови изисквания, но някои автори следват пътя за създаване на свой стил. Успоредно протичат промени и в начините на възприемане на информацията от читателите, като върху това оказват влияние множество фактори. Макар и с известна условност, термините уебавтор и уебчитателят могат да бъдат използвани до етапа, когато ще

бъдат въведени и утвърдени тези или други термини. След като тези понятия вече се използват и биха могли да станат част от метаезика, резонен е въпросът дали при осъществяване на изследвания е необходимо прилагане на интердисциплинарен подход.

Обобщавайки, може да се каже, че по отношение на уебписането все още няма достатъчно теоретични постановки, систематизирано знание и учебни програми. След обзора на публикациите става ясно, че е поставено началото на изследователски традиции по отношение на въпроси, свързани с интернет, Web 2.0, хипертекста, виртуалната комуникация и в частност с писането в научни електронни списания. Както и за преминаване от бързото нарастване на електронни списания към създаване на устойчиви традиции, на стандарти, на регулиращи механизми. Освен това постепенно се преодолява скептицизмът към електронните научни списания, те започват да се възприемат като ресурси за електронно обучение и като част от обмена на информация в академичната комуникация,

Цитати:

[1] Божанкова, Р. (2009). „Литература 2.0”, сп. Български език и литература (електронна версия), 2009, № 1, LiterNet, 21.06.2009, № 6 (115), <http://litenet.bg/publish25/r_bozhankova/literaturata_2.htm>.

[2] Кьосев, А. (2000). Виртуални общности срещу въображаеми общности. Празници. Четене. Бъбрене. LiterNet, 25.02.2000, № 2(3), <<http://Litenet.bg/publish4/akiossev/virtualni.htm>>.

[3] Дичев, И. (2004). Е-топии. Фантазмът WWW, сп. Социологически преглед, кн. 3-4, 62.

[4] Popescu, T. Bloggomatic inter- and intradialogism: An analysis of Romanian political blogs, *Interdisciplinary and Transdisciplinary in Language, Literature, and Teaching Methodology*, Book of abstracts, Alba Iulia, 2010, 114-116.

[5] Oblinger, D. G., J. L. Oblinger (Eds). (2005) *Education of Net Generation*. Boulder, CO: EDUCAUSE.

- [6] Zappen, J. P. (2005). Digital Rhetoric: Toward an Integrated – Theory, Technical Communication Quarterly, 14 (3), 322.
- [7] Kress, G. (2003) Literacy in the New Media Age. London&New York: Rutledge, 60.
- [8] Божанкова, Р. (2008). Anna in your head или за „женското писане” в Интернет, в. Литературен вестник, брой 4, 06.02.2008, <<http://www.slovo.bg/litvestnik/index.php?ar=1579>>.
- [9] Лозанов, Г. (2004). Интернет-предчувствия, сп. Социологически преглед, кн. 3-4, 83.
- [10] Дичев, И. (2010). Виртуални граждани. На купон с МР3?, Новите млади и новите медии, София: Институт „Отворено общество“, 25.
- [11] Oblinger, D. G., J. L. Oblinger (Eds). (2005) Education of Net Generation. Boulder, CO: EDUCAUSE.
- [12] Божанкова, Р. (2009а). Литературни проекции на онлайн съществуването Електронна публикация на 09. юни 2009 г. <<http://www.litclub.com/library/kritika/bozhankova/prisustvia.htm>>.
- [13] Павлов, П. (2010). Online журналистика, София: ИК „Ваньо Недков”, 32-59.
- [14] Цветкова, М. (2008). Младото четене срещу библиотеката, LiterNet, 04.04.2008, № 4 (101), <<http://litenet.bg/publish3/mtzvetkova/mladoto.htm>>.
- [15] Павлов, П. (2010б). Уебрайтинг за уебрийдъри, сп. Бизнес секретар, бр. 2, 7-10.
- [16] Kress, G. (2003) Literacy in the New Media Age. London&New York: Rutledge.
- [17] Beatty, K., F. Hyland, P. Hyland, U. Kelly, Toward a Culture of Reading: Four Perspectives (2009). Journal of Resarch of Education, Fall 2009, Volume 19, pp. 97-113.
- [18] Цветкова, М. (2007). „Млади” vrs. „стари” читатели, LiterNet, 03.12.2007, № 12 (97) <<http://litenet.bg/publish3/mtzvetkova/mladi.htm>>.
- [19] Nielsen, J. (2006). F-Shaped Pattern For Reading Web Content, April 7, 2006, <http://www.useit.com/alertbox/reading_pattern.html>.
- [20] Stapleton, P. (2005). Evaluating web-sources: Internet literacy and L2 academic writing. *ELT Journal*, 59(2), 135-143.
- [21] Божанкова, Р. (2009). „Литература 2.0”, сп. Български език и литература (електронна версия), 2009, № 1, LiterNet, 21.06.2009, № 6 (115).
- [22] Nielson, A. E. (2002). Rhetorical Features of the Company Website Aarhus, Denmark: The Center of Internet research.

Библиография

1. Божанкова, Р. (2008). Anna in your head или за „женското писане” в Интернет, в. Литературен вестник, брой 4, 06.02.2008, <<http://www.slovo.bg/litvestnik/index.php?ar=1579>>, последно посещение на 22.01.20110.
2. Божанко (2009а). Литературни проекции на онлайн съществуването Електронна публикация на 09. юни 2009 г. <<http://www.litclub.com/library/kritika/bozhankova/prisustvia.htm>>, последно посещение на 17.01.2011.
3. Божанкова, Р. (2009б). „Литература 2.0”, сп. Български език и литература (електронна версия), 2009, № 1, LiterNet, 21.06.2009, № 6 (115), <http://litenet.bg/publish25/r_bozhankova/literaturata_2.htm>, последно посещение на 15.01.2011г.
4. Дичев, И. (2004). Е-топии. Фантазмът WWW, сп. Социологически преглед, кн. 3-4, 61-71.
5. Дичев, И. (2010). Виртуални граждани. На купон с MP3?, Новите млади и новите медии, София: Институт „Отворено общество“, 14-44. <<http://www.osf.bg/downloads/File/novite%20mladi%20final.pdf>>, последно посещение на 05.09.2010 .
6. Кавракова, А. (2009). Комуникацията във виртуална среда, сп. Бизнес секретар, бр.1, 14-18.
7. Кьосев, А. (2000). Виртуални общности срещу въображаеми общности. Празници. Четене. Бъбрене. LiterNet, 25.02.2000, № 2(3), <<http://Litenet.bg/publish4/akiossev/virtualni.htm>>, последно посещение на 07.08.2010.
8. Лозанов, Г. (2004). Интернет-предчувствия, сп. Социологически преглед, кн. 3-4, 82-86.
9. Мавродиева, И. (2010). Уебкомуникацията, или комуникация във и чрез мрежата: формална, неформална, верифицираща, сп. Бизнес секретар, бр. 1, 2-7.
10. Павлов, П. (2010а). Професионалното писане за интернет (Web writing), сп. Бизнес секретар, бр. 1, 7-12.

11. Павлов, П. (2010б). Уебрайтинг за уебрийдъри, сп. Бизнес секретар, бр. 2, 7-10.
12. Павлов, П. (2010). Online журналистика, София: ИК „Ваньо Недков”.
13. Цветкова, М. (2008). Младото четене срещу библиотеката, LiterNet, 04.04.2008, № 4 (101), <<http://litenet.bg/publish3/mtzvetkova/mladoto.htm>>, последно посещение на 22.01.2011.
14. Цветкова, М. (2007). „Млади” vrs. „стари” читатели, LiterNet, 03.12.2007, № 12 (97) <http://litenet.bg/publish3/mtzvetkova/mladi.htm>, последно посещение на 22.01.2011.
15. Beatty, K., F. Hyland, P. Hyland, U. Kelly, Toward a Culture of Reading: Four Perspectives (2009). Journal of Resarch of Education, Fall 2009, Volume 19, 97-113, <http://www.eeraonline.org/journal/files/JRE_v19n1_Article_8_Beatty_Hyland_Hyland_and_Kelly.pdf>, последно посещение на 20.05.2011.
16. Kress, G. (2003). Literacy in the New Media Age. London&New York: Rutledge
17. Nielsen, J. (2006). F-Shaped Pattern For Reading Web Content, April 7, 2006, <http://www.useit.com/alertbox/reading_pattern.html>, последно посещение на 06.09.2010.
18. Nielson, A. E. (2002). Rhetorical Features of the Company Websitel Aarhus, Denmark: The Center of Internet research.
19. Oblinger, D. G., J. L. Oblinger (Eds). (2005). Education of Net Generation. Boulder, CO: EDUCAUSE.
20. Popescu, T. (2010). Bloggomatic inter- and intradialogism: An analysis of Romanian political blogs, Interdisciplinary and Transdisciplinary in Language, Literature, and Teaching Methodology, Book of abstracts, Alba Iulia, 114-116.
21. Stapleton, P. (2005). Evaluating web-sources: Internet literacy and L2 academic writing. *ELT Journal*, 59(2), 135-143.
22. Zappen, J, P., L. J. Gurak, S. Doheny-Farina. (1997). Rhetoric, Community, and Cyberspace Published in *Rhetoric Review* 15 (1997): 400-19. <<http://www.rpi.edu/~zappenj/Publications/Texts/rhetoric.html>>, последно посещение на 16.07.2010.
23. Zappen, J. P. (2005). Digital Rhetoric: Toward an Integrated – Theory, Technical Communication Quarterly, 14 (3), 319–325. <<http://www.rpi.edu/~zappenj/Vita/DigitalRhetoric2005.pdf>>, последно посещение на 09.09.2010.

ⁱ <<http://www.learnoutloud.com>>; <www.BlogOutLoud.com>; Audio Books, Literature Audio Courses.

ⁱⁱ TED Ideas Worth Spreading, <<http://www.ted.com>>; Дейвид Камерън и Гордън Браун правят презентации по интересни и значими теми, те са публикувани в този сайт.